

S T R A I P S N I A I

**BIOGRAMA LIETUVIŠKOS KNYGOS RETROSPEKTYVIOJOJE
BIBLIOGRAFIJOJE (iki 1940 m.)**

DALIA GARGASAITĖ

„Biograma – tai biografijos duomenys, trumpas gyvenimo aprašymas, dažniausiai pateikiamas informaciniuose leidiniuose“, – taip ši sąvoka apibūdinama „Tarpautinių žodžių žodyne“ (Vilnius, 1985. P. 69).

Biograma enciklopediniuose leidiniuose skiriasi nuo biogramos lietuvių nacionalinės bibliografijos tomuose. Enciklopedijose paprastai duodamos tikslios gyvenimo ir mirties datos, plačiai aptariama žmogaus visuomeninė veikla ir išvardijamos jo parašytos knygos, nors kartais ir ne visos. Nacionalinėje retrospektyviojoje bibliografijoje biograma yra tik priedas prie knygų aprašų, todėl ji rašoma glaustesnė, trumpesnė. Čia taip pat pateikiamos tikslios gyvenimo datos, jei jos žinomos, labai trumpa gyvenimo ir veiklos apžvalga, bet neišvardijamos knygos. Tiesa, kartais biogramoje nurodomos kai kurios svarbios autoriaus knygos, pavyzdžiui, atsiminimai arba rankraščiai, jei jie liko neišspausdinti arba išspausdinti vėliau.

Tikslią ir gerą biogramą bibliografui parašyti nėra lengva. Pirmiausia turi būti parengta gera bazė, sukaupta personalijų kartoteka, kurioje surinkta visa medžiaga apie autorių ir jo darbus. Tokia literatūra imta kaupti Knygų rūmuose maždaug nuo 1958 metų. Į personalijų kartoteką iš 1928–1944 m. „Bibliografijos žinių“ buvo išrašyti knygų autorių, vertėjų ir visuomenės veikėjų nekrologai ir jiems skirti jubiliejiniai straipsniai. Po to buvo peržiūrėti „Spaudos metraščiai“ (dabar vėl leidžiami „Bibliografijos žinių“ pavadinimu). Be bibliografinių šaltinių, peržiūrimos kultūrai ir mokslui skirtos knygos, iš kurių išrašomos kortelės personalijų, slapyvardžių, kitakalbių bei lituanikos knygų ir kitoms kartotekoms. Renkama medžiaga apie visus kultūrai nusipelnčius žmones: mokslininkus, žurnalistus, spaustuvininkus, leidėjus, mokytojus, kunigus, kraštotyrininkus ir t. t. Tokios medžiagos ypač pagausėjo nuo Atgimimo sąjūdžio pradžios, t. y. nuo 1988 metų. Tik kruopščiai surinkus medžiagą, galima parašyti biogramas ne tik žymiems veikėjams, bet ir vieną knygėlę parašiusiems ar išvertusiems autoriams bei vertėjams.

Biogramos rašomos lietuviškų knygų autoriams, sudarytojams ir vertėjams. Dabar rengiamas trečiasis tomas, apimantis 1905–1917 m. knygų produkciją. Per revoliucijas ir karus lietuviškos knygos buvo išblaškytos, žinių apie kai kuriuos autorius, pavyzdžiui, Rygos lietuvius, turime labai mažai. Tačiau stengiamasi biogramas parašyti kuo išsamiau.

Koks gi bibliografo vaidmuo rengiant nacionalinę bibliografiją, nustatant knygų autorystę, atskleidžiant slapyvardžius?

Iš 1995 m. lapkričio 3 d. pokalbio su ilgamete darbuotoja Genovaite Juodpalyte sužinota, kad, sudarant nacionalinės bibliografijos planą (o jį parengė Antanas Ulpis, Juozas Rimantas ir kiti) ir berengiant pirmąjį „Lietuvos TSR bibliografijos“ (Serija A. Knygos lietuvių kalba) tomą, buvo svarstoma ir ginčijamasi, kokį darbą turi atlikti bibliografas, kiek jis turi gilintis ir tyrinėti ir kada ir kur sustoti. Tuo klausimu išsiskyrė dvi nuomonės: 1) bibliografas turi viską sutikrinti pats, tiksliai nustatyti autorių gimimo datas, vietas, kuo tiksliau datuoti knygas ir t. t.; 2) jis turi remtis iširtais dalykais. Pavyzdžiui, dr. Marcelinas Ročka (1912–1983) tvirtino, kad viską nuodugniai studijuoti nebūtina, kad reikia daugiau pasitikėti mokslininkais ir palikti darbo ateinančioms kartoms.

Visa bėda, kad ir mokslininkai ne visą laiką reikiamai ištiria. Todėl, rengiant „Lietuvos TSR bibliografijos“ (A serijos) I ir II tomus, buvo daug dirbama archyvuose, renkama medžiaga biogramoms ir knygų istorijai. Archyvinė medžiaga padėjo tiksliau datuoti kai kurias knygas ir pan. 1905–1917 m. laikotarpiu tomui rengti yra labai daug spausdintos literatūros, todėl kol kas dar apsieinama be specialių paieškų archyvuose.

Iš dalies tą sunkų ir kruopštų darbą atliko dr. Vytautas Vanagas, išleidęs „Lietuvių rašytojų sąvadą“ (Vilnius, 1987. 2-asis leid. 1996). Pažymėtini du to sąvado sudarymo kriterijai: 1) kur tik buvo įmanoma, rašytojų gyvenimo datos buvo nustatomos pagal gimimo ir mirties metrikus (sunkumą čia sudarė Užnemunės autoriai, nes to krašto metrikus sunku surasti); 2) gyvenimo datos pateikiamos pagal naująjį ir senąjį kalendorių, mat „1800–1915 m. Lietuvoje (be Užnemunės ir Klaipėdos krašto) veikė Julius Cezario vadinamasis kalendorius, kuris nuo naujojo, Grigaliaus kalendoriaus XIX a. atsiliko 12, o XX a. – 13 dienų“¹.

Nacionalinės bibliografijos sudarytojai taip pat pateikia abi datas, kur jas pavyko nustatyti, tik kita seka – pirmoji pagal senąjį kalendorių, antroji pagal naująjį. Tai labai svarbu dar ir todėl, kad net ir padarius kokią korektūros klaidą ne taip sunku ją atitaisyti.

Gražų darbą atliko Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos darbuotojai, parengę ir išleidę biobibliografinį rašytojų žodyną „Lietuvių rašytojai“ (V., 1979). Ilgai neparengus antrojo tomo, jo leidimas buvo sustabdytas. Bibliografijos ir knygotyros centras turi antrojo tomo, apimančio raides K-Mykolaitis, korektūrinių egzempliorių. Žodyne irgi yra daug biogramų, tačiau į jį įtraukti tik patys žymiausi knygų autoriai, o kiti lieka nacionalinės bibliografijos sudarytojams.

Rodos, biogramos pateikiamos daugelyje leidinių, tačiau bibliografas turi atidžiai jas išstudijuoti ir kritiškai įvertinti. Štai tipiška klaida keliauninkė – tai keliautojo, žurnalisto ir rašytojo Mato Šalčiaus gimimo data. Susidraugavusi su jo dukra Raminta Šalčiūte-Savickiene, sužinojau, kad jos sesuo Aušra (1925–1989) JAV enciklopedistams pateikė netikslią tėvo gimimo datą – 1890 m. spalio 20 d. Ji pateko į „Lietuvių enciklopediją“ ir į kitas enciklopedijas², taip pat į „Lietuvių rašytojų sąvadą“³.

¹ Vanagas V. Lietuvių rašytojų sąvadas. Vilnius, 1987. P. 8.

² Lietuvių enciklopedija. South Boston, [1963]. T. 29. P. 111; Mažoji lietuviškoji tarybinė enciklopedija. Vilnius, 1973. T. 3. P. 360; Lietuviškoji tarybinė enciklopedija. Vilnius, 1983. T. 10. P. 594; Tarybų Lietuvos enciklopedija. Vilnius, 1988. T. 4. P. 152.

³ Vanagas V. Min. veik. P. 162.

Gaila, kad niekas laiku nepasidomėjo, kokia jo gimimo data pateikta nekrologuose. Matas Šalčius yra gimęs 1890 m. rugsėjo 9(21) d. – taip nurodyta 1941 m. „Bibliografijos žiniuose“. Atidūs žmonės turbūt pastebėjo, kad M. Šalčiaus jubiliejai yra švenčiami rugsėjo mėnesį, o ne spalio (o visa tai matyti iš spaudos). Dėl dienos štai ką galima pasakyti: greičiausiai jis gimęs rugsėjo 21 d. (tai šv. apaštalo ir evangelisto Mato diena), o 9 d. prirašyta iš inercijos dėl vienodumo su visos Lietuvos datomis. M. Šalčiaus užsienio pase irgi yra rugsėjo 21 d. Metrikai nesurasti, nes jis gimęs Užnemunėje, todėl tikslī gimimo diena dar nenustatyta.

Asmeniniais kontaktais ir per keliones į autorių gyvenamąsias vietas man pavyko nustatyti poeto kunigo Jurgio Narkevičiaus mirties datą (ji iškalta Liubavo koplyčioje, kur jis palaidotas). Deja, dokumentų neiškilo.

Per keliones į Torunės universitetą 1980 m. man pavyko iš Varmijos vyskupijos „Rubricėlių“, arba „Directoriumų“, kurie yra tik universiteto bibliotekoje, nustatyti Tilžės kunigo J. Zabermano gyvenimo datas.

Padirbėjusi Leningrado srities archyve, radau Peterburgo universiteto studento Telesforo Nešukaičio asmens bylą. Medžiaga buvo panaudota pirmojo tomo papildymams.

Lietuvos istorijos archyve esu suradusi ir paskelbusi kamajiškio knygų autoriaus ir veikėjo Jurgio Smalsčio gimimo datą.

Taigi vien enciklopedistais ir mokslininkais pasitikėti negalima. Reikia ir patiems bibliografams ieškoti medžiagos. Tačiau tai ne visada įmanoma. Antai, kai renčiau kompozitoriaus Leono Eremino biogramą antrajam tomui, turėjau išsirašiusi net 7 jo gimimo datas. Be metrikų sunku nuspręsti, kuri tikroji.

Mokslininkai kartais būna drąsesni už bibliografus, ir drįsta nepaisyti V. Biržiškos nuomonės. Štai „Lietuvos TSR bibliografijos“ antrajame tome yra įtraukta tokia knyga – poema „Jonas iš Kempės ir Šilka“, kurią „Sutaisė K. Bukavietis“ (išleista JAV, Šenandore, Pensilvanijos valstijoje 1897 m.). Remdamiesi V. Biržiškos autoritetu, bibliografai ją priskyrė lenkų rašytojui vilniečiui Vladislovui Sirokomlei. O literatas Ričardas Pakalniškis knygoje „Lietuvių poema“ (V., 1981. P. 138–139) ją nagrinėja kaip originalų aušrininko K. Bukavecko kūrinį. Iš tikrųjų, du kartus peržiūrėjusi V. Sirokomlės raštų rinkinį, aš tokio jo kūrinio neradau.

Jei slapyvardis atskleistas – bus biograma, jei ne – tai ne. Kaip kuriozišką pavyzdį galima pateikti Abušio slapyvardžio istoriją. Kontroliniame sąraše „Knygos lietuvių kalba. 1905–1917“ (V., 1977. D. 1–2) yra įtrauktos trys Abušio parašytos knygelės blaivybės temomis: „Ar galima be degtinės apsieiti“ (K., 1913. 8 p.), „Dviejų butelių istorija“ (K., 1914. 8 p.) ir „Prižadėkime negerti alkoholio“ (Šiauliai, 1915. 8 p.). Abušis daug rašė blaivybės klausimais į katalikišką spaudą, bet jo neradome V. Biržiškos slapyvardžiuose, todėl ir nežinojome, kas jis toks. Ir tik tada, kai Nacionalinės M. Mažvydo bibliotekos Lituanistikos skyriaus vedėja Silvija Vėlavičienė iš Čikagos atvežė Antano Maceikos „Slapyvardžių ir slapyraidžių raktą“ (Woodhaven, N. Y., 1973. P. 7), sužinojome, kad tai poeto Juozo Naruševičiaus slapyvardis. Tas žinias papildėme knygotyrininkės dr. B. Vilcišytės duomenimis, ir štai trečiajame tome atsirado Juozo Naruševičiaus biograma.

Esama keblumų, susijusių su vietovardžiais, kuriuos taip pat reikia sutikrinti, tiksliai nustatyti apskritį ir valsčių, kuriam jie priklauso. Tarybinėmis lietuviškomis enciklopedijomis neįmanoma pasitikėti, nes jose nurodytas tik kaimas ir rajonas, o juk administraciniai paskirstymai keitėsi, be to, viename rajone arba apskrityje pasi-taiko po du to paties pavadinimo kaimus.

Bibliografai stengiasi tiksliai nurodyti autoriaus gyvenamojo laiko administra-cinį paskirstymą. Naudojamasi carinės Rusijos laikų administracinio paskirstymo lei-diniais, pvz.: „Список населенных пунктов Ковенской губернии“ (Kaunas, 1982), Eduardo Volterio parengtu „Список населенных мест Сувалкской губернии“ (S. Peterburgas, 1901), administraciniais Rytprūsių padalijimo žinytais: „Orts-Ver-zeichnis nebst Entfernungstabelle der Provinz Ostpreussen... durch E. Kühne“ ir „Gemeindelexicon für das Königreich Preussen“ (Berlin, 1907. H. 1) ir kitais.

Išvados. Norint gerai parašyti biogramas bibliografinėms rodyklėms, reikia pa-ruoštos dirvos. Todėl pageidaujame, kad aukštosiose mokyklose, parenkant temas kursiniams, diplominiams darbams, būtų atkreipiamas dėmesys ir į mažiau žinomus knygų autorius, sudarytojus ir vertėjus, kurie niekada nepateks į enciklopedijas. Tik bendras tyrinėtojų ir bibliografų darbas gali duoti gerų rezultatų.

Bibliografinės ir knygotyros centras

[iteikta 1996 m. sausio mėn.

BIOGRAM OF THE LITHUANIAN BOOK IN RETROSPECTIVE BIBLIOGRAPHY (until 1940)

DALIA GARGASAITĖ

S u m m a r y

Creation of biograms for the publications of retrospective bibliography is a rather complicated matter. A biogram is composed for the author, compiler, and translator, commencing with the appearance of the first Lithuanian book in 1547 till now, when the 3rd volume, including the publications of 1905–1917, is now in preparation. Encyclopaedias and reference books usually contain data only about the most distinguished authors. Thus, authors or translators who have produced one or another minor work become, as a rule, not mentioned, and the priority for authorship stays with the compilers of national bibliographies. Information about most of such authors is quite sketchy, and the latest facts might be extremely useful for readers and users, when thoroughly selected.

Bibliographers should investigate all biographic materials about the author that are available, and make precise evaluations regarding these materials. Special attention should be paid to accuracy and reliability. Due to the presentation of misleading dates, the so-called „errors-travellers“ might occur, e.g., a case of inaccuracy in the date of birth of the traveller and writer Matas Šalčius.

In the description of biograms, the administrative distribution of the definite period of the author's life should be considered.